

KÓS KÁROLY, AZ IDENTITÁS- ÉS ORSZÁGÉPÍTŐ

Az 1883-ban Temesváron született Kós Károly 1904-től a budapesti Műegyetemen folytatott építészeti tanulmányokat, ahol a Koronghy Lippich Elek miniszteri tanácsos által támogatott, Malonyai Dezső és Lechner Ödön köré tömörülő Fiatalok csoportjának egyik vezéralakja lett. Népművészeti formakincs- és motívumgyűjtő utazásaiknak élményanyagát hasznosító, kiállításszervezői (Műegyetem, 1907), valamint kiadói tehetsége, rátermettsége már ekkor megmutatkozott. Ifjan átélte tapasztalatait kamatoztatta az Állatkert és a Wekerletelep koncepciójában, a népi kultúrát őrző gazdag részletekkel, vagy a Jánszky Bélával 1908-ban együtt épített Zebegényi templommal, melyek egytől egyig elismerést arattak. A Nagy Háború alatt elnyert isztambuli tanulmányút rajzos naplója a későbbi magas ízlésű és igen kreatív grafikusművészi alkotó tevékenységének korai remeke.

Trianon után a sikerei ellenére sem maradt Budapesten. 1920-ban az erdélyi Sztánán épített saját házában, az ikonikussá lett Varjúvárbán nyomdát rendezett be, alapítója lett az Erdélyi Szépművészeti Céhnek és a művészeket képviselő Barabás Miklós Céhnek; vagy 20 bibliofil kötetet adott ki. Az 1930- as évek közepétől a földművelés gazdasági- és lakóépítészete felé fordult. Úttörő szerepet vállalt az erdélyi műemlékvédelemben is, Kalotaszegen a református egyház főgondnoka és jó ideig főépítésze volt. Összegző munkája az Egyházmegyei major és a földművelő iskola, melyek lényegében egy tanyaközpontot formáltak. Kós ekkorra már összművész és polihisztor volt.

Az erdélyi bevonulás után, 1941-ben építette meg Csíksomlyón a Kalot Székely Nép főiskolát, de részt vett az ONCSA lakásépítő programjában is, és Kolozsvárott ő tervezhette Mátyás király szülőházának műemléki felújítását. Emellett tanított a Kolozsvári Mezőgazdasági Főiskolán. 1948-ban még elkezdte építeni Siklód református templomát, de 1951-ben a román rezsim ezt leállította és visszabontatta. 1990 és 1994 között Incze Zoltán református lelkész kezdeményezésére, Kós Károly terveinek felhasználásával – posztumusz – felépülhetett a templom. A kazettás mennyezetet, valamint a belső felújítást Stefanovits Péter és Elekes Károly – ma az MMA képzőművész akadémikus tagjai – tervezték. A hely szimbolikussá lett. Az ugyancsak akadémikus Anthony Gall ezt felismerve készítette el a *Siklód temploma és népe* (1998) című könyvet, majd összeállította a – többek között a művészi fotók által egész és hiánypótló – *Kós Károly – tanulmánnal és adattárral* (2002) című monográfiát. Eközben Kós Károly nyomán újjáálmodta az Állatkertet is.

Újabb kutatásai alapján a *Sepsiszentgyörgy / A székely nemzetnek székely kultúrházat akartam* kötetet (2015) és a Fabó Beátával közös *Kós Károly világa / Nagykeletről jöttem, nagy palotás rakott városba kerültem* (2015) című, levéltári igényességgel összerakott munka is megjelent. Mégis, az egész Kós-életművet bemutató – méltó léptékű – kiállítás elsősorban itt a Műcsarnokban valósulhat meg, melynek kurátorául Anthony Gallt kértem fel. Mint az Óbudai Egyetem dékánja – talán a Kós-féle közösségek mintájára – a kiállítás megformálásának munkájába bevonta az építészkar diákjait, reményben a mai *Fiatalokat*.

Végül Kós páratlan munkásságáról Bächer Ivánt idézem: „*Művészete töretlenül ível át az évszázadokon, rezsimen és államalakulatokon. Ő ugyanazt csinálta a Monarchia, a királyi Magyarország égése idején, mint a királyi Romániában, a visszacsatolás éveiben, a furcsa,*

átmeneti hónapok alatt, a második világháború után és a szocialista Romániában. Házat. Ha hagyták. Ha nem, akkor rajzolt, illusztrált, festett, fűrt, faragott vagy írt drámát, regényt, verset tanulmányt, építészeti, történeti néprajzi vagy mezőgazdasági szócikket, tanított, politizált, gazdálkodott, társadalmi életet élt.”

Az életmű tervei, rajzai, tárgyai és épületei látványosan mutatják fel, hogy Kós Károly számára az erdő és a falu, a természet és az ember kettős metafora. Amit alkotott, az a fiatal Kozma Lajos műveivel együtt talán a modern előtti egyik utolsó kézműves kísérlet, amely művészi megfogalmazásban máig hatóan figyelmeztet arra, hogy a világ nem külön a természet és külön az ember összege, az ember éppen hogy az univerzum szerves része. És utóbbit az ember csak a természet tiszteletével tarthatja fenn.

Szegő György DLA építész
a Műcsarnok művészeti igazgatója